№ 26. ՅՈՒԼԻՍԻ 4. | 1874 | ՅՈՒԼԻՍԻ 4. № 26.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

«ՄՇԱԿԻ» խմբագրութիւնը յունիս ամսից սկսած ընդունում է լրագրիս ՎԵՑ ԱՄՍԵԱՅ բաժանորդութիւնը։ ԳԻՆԸ 3 րուբլ է։ Նոցա որոնք „Մշակի" տարեկան գինը մինչև այժմ ՎՃԱՐԱԾ ՉԵՆ, խմբագրութիւնը խնդրում է հասցնել իւրան փողը որքան կարելի շուտ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքային վարչութեան նոր կանոնադրութիւնը։—Ներքին տեսութիւն։ Տորոն թէ Ալիզարին։ Նամակ Վլադիկավկազից։ Նամակ Թէլաւից։ Նամակ Ագուլիսից։ Նամակ Նուխուց։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Քաղաքական տեսութիւն։ Նամակ Ցիւրիխից։—Խառն լուրեր։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական. Օվչի Ավօն Սատանի հարսանիքում։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Որովհետև սեպտեմբերին մտցնվելու է Թիֆլիսում քաղաքային ինքնավարութեան նոր կանոնադրութիւնը, աւելորդ չենք համարում ծանօթացնել ընթերցողներին Ռուսաստանի քաղաքներում մտցնված քաղաքային ինքնավարութեան կանոնադրութեան գլխաւոր կէտերի հետ։

Նոր կանոնադրութեան զօրութեամբ, որ Բարձրագոյն հաստատված է յունիսի 16-ին 1870 թւի, իրաւունք է տրվում քաղաքային հասարակական վարչութեանը հոգալ քաղաքի բոլոր պէտքերի վրա թէ քաղաքի բարեկարգութեան, թէ տնտեսական մասին, իսկ վերահասութիւնը նրա կարգադրութիւնների օրինական կատարվելու վրա պատկանում է նահանգապետին։

Քաղաքային վարչութեան գործունէութեան շրջանի մէջ մտնում է՝ քաղաքի տնտեսութեան գործը, քաղաքի արտաքին բարեկարգութեան գործերը, ինչպէս օրինակ քաղաքի շինութիւնների կանոնաւոր լինելու հոգսը, համաձայն քաղաքի պլանին, փողոցների, հրապարակների, կամուրջների, քաղաքային այգիների, ջրանցքերի, անմաքրութեան խողովակների, կանալների՝ թէ կառուցման, թէ պահպանելու հոգսը։ Նոյնպէս և քաղաքի լուսաւորութեան գործը։

Ուրիշ կողմից քաղաքային ինքնավարող վարչութեան գործն է հոգալ քաղաքի բնակիչների բարօրութեան մասին, օրինակ՝ նա պէտք է գործ դնէ միջոցներ որ բնակիչների առաջին պիտոյքի մթերքի կողմից ապահոված լինէին, պէտք է հիմնի և պահպանի վաճառանոցներ, պէտք է հոգայ, օրէնքով ցոյց տուած սահմանի մէջ, ժողովրդական առողջապահութեան մասին, ըստ կարողութեան չափ հոգայ հրդեհի դէմ զգուշացնող միջոցներ գործ դնելու, հոգայ տեղի արդիւնագործութեան և վաճառականութեան պահպանութեան և զարգացման մասին, բօրսայի, բանկային և այլ օգտաւէտ հասարակական հիմնարկութիւնների հաստատվելու մասին։ Նա պէտք է հաւաքի և կառավարութեանը ներկայացնէ բնակիչների պէտքերի և օգուտների մասին տեղեկութիւնները, խնդրագիր լինելով այդ մասին կառավարութեան առաջ։

Հրաւիրելով ընթերցողի ուշադրութիւնը մեր լրագրի անցեալ տարվայ № 14-ի մէջ տպված քաղաքային ինքնավարութեան մասին ընդարձակ յօդվածի վրա, այժմ դիտաւորութիւն չունենք որ և է եզրակացութիւններ դուրս բերել հաղորդածից մեր քաղաքին վերաբերութեամբ.... Կասենք միայն, որ ամենքին ակներև է գործունէութեան որքան ընդարձակ շրջան է ներկայանում քաղաքի վարչութեանը և որքան լայն ասպարէզ է բացվում խղճմտանքով գործելու ցանկացող քաղաքացիների առջև....

Մի և նոյն ժամանակ պարզ է որ ձայնաւորները (գլասնի) և մանաւանդ քաղաքագլուխը պիտի ընտրվեն մեծ զգուշութեամբ։

Այդ բոլորի վրա մենք դեռ կը խօսենք։

Իսկ այժմ կարճ կերպով յիշենք թէ ովքեր պիտի լինեն ընտրողները։

Ընտրողութեան իրաւունքը ունի ամեն մի քաղաքացի, եթէ նա համապատասխանում է հետևեալ պայմաններին՝ եթէ նա ռուսաց հպատակ է, եթէ նա 25 տարեկանից ոչ պակաս է, եթէ այդ հանգամանքներում նա կամ ունի քաղաքում մի անշարժ կայք, որից նա հարկ է տալիս քաղաքին, կամ պահում է առևտրական կամ արդիւնագործական մի հիմնարկութիւն, առևտրական վկայականով, կամ եթէ նա կացել է քաղաքում ոչ պակաս քան երկու տարի և վճարում է յօգուտ քաղաքի սահմանված տուրք հետևեալ վկայականների մինից՝ առևտրական, արդիւնագործական մանրավաճառական, կամ 1 տեսակի պրիկաշչիկի վկայականից, վերջապէս եթէ նորա վրա չին մնացել քաղաքային հարկերի վերաբերութեամբ որ և իցեն ապառիկներ։

Մեր յօդվածը երկարացաւ,—մինչև սեպտեմբեր ամիսը մենք դեռ ևս շատ անգամ կը վերադառնանք այդ հարցին։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՐՈՆ ԹԷ ԱԼԻԶԱՐԻՆ

Հայը Ռուսիայի հովանաւորութեան ներքոյ մտնելուց յետոյ, այլ և այլ կողմերով, կարծես, ուզեց մի նոր դեր խաղալ Կովկասի հասարակական կեանքի մէջ։ Վաճառականութիւնը, առ հասարակ հում բերքերի մշակելը և մանաւորապէս արհեստները քիչ շատ զգալի զարկ ստացան վերջին ժամանակներս։

Երևանը և Նախիջևանը գլխաւորապէս բամբակի և բրնձի վաճառքով, Արցախը և Նուխին շերամի, բուրդի և ընկուզի կոճղի առուտուրով, Գանձակը հացով, գինով և իր հանքերով, Ալէքսանդրապօլը ցորենով և գարով, Բագուն նաւթով, իսկ Ղուբան և Դէրբէնդը տորոնով նշանաւոր քայլեր արեցին։

Եւ ոչ միայն սրանք, այլ և կովկասեան բոլոր մասերը այս և այն արդիւնաբերութեան կողմից փոփոխութեանց ընթարկվեցան։ Բոլորի վրա խօսելու մեր այս յօդվածի նպատակից դուրս համարելով, կուզենայինք քանի մի խօսք ասել միայն Ղուբայի և Դէրբէնդի նկատմամբ։

Ղուբայ և Դէրբէնդ քաղաքները մեր ժամանակից քսան, երեսուն տարի առաջ իրանց մէջ համարեա թէ հայ գիրդատաններ չէին ունեցել։ Շամախու յաճախ կրկնվող երկրաշարժների ենթակայ լինելը, Շուշուայ իր որդւոց ուրիշ տեղ հաց որոնել սովրվելու հանգամանքները, լեռնաբնակ կովկասեան ժողովրդների անկարգութիւնները, Կասպից ծովի առուտուրը և տորոնի մշակութիւնը,—այս քաղաքների մէջ հայ ընտանիքների հաստատվելու գլխաւոր շարժառիթներն եղած են։ Հայերը պանդխտութեան յատուկ թշուառութիւնները քաշելէն յետոյ, վերջին ժամանակներս քիչ թէ շատ իրանց նիւթական կեանքը ապահովացրած էին կարծում։ Սակայն ժամանակի բերմամբ արտաքին կողմից արևմտեան ազգերին հետևել ջանալով, առանց նոցա խելքը, միտքը, ուսումն ու հասկացողութիւնն ունենալու, երևակայական է առաջ շարժվելու ցանկութիւնը.... Հայը ասիացի լինելով, առանց սովորելու և պատրաստվելու, այսօր վաճառականութիւն, վաղը վարժապետութիւն է անում, այս տարի հում բերքեր է մշակում, հետևեալ տարին գինեգործութեան ձեռնամուխ է լինում, այս ամիս շերամապահութեամբ է պարապում, միւս ամսին հոգևորական կոչման մէջ մտնել է փափագում....

Ղուբան և Դէրբէնդը իրանց այս տարվայ արած անաջող փորձով թող դաս լինին մնացած հայերի համար.... Համոզվինք վերջապէս որ միայն կարդալ և գրել գիտենալով բաւական և վարժապետ չէ կարելի դառնալ. միայն փող ունենալով և համրիչի վրա շուտ հաշվել իմանալով՝ վաճառական լինելը դժուար է. միայն հող ունենալով՝ հում բերքեր մշակելու ձեռնամուխ լինելը անհնարին է....

Տորոնի մշակութեան սկիզբն առնելու րոպէին այդ գաւառների մէջ, կառավարութիւնն էլ միշտ քաջալերած է ժողովրդին այս բերքի մշակութեան մէջ քայլեր անելու։ Այսօր երկու գաւառների հողերի գրեթէ երրորդ մասը տորոնի է ծառայում։ Ճշմարիտ է, որ տորոնը այս գաւառների անտառներին մեծ հարուած տուած է, վասն զի շատ անտառներ ոչնչանալով, այս բերքն նորա տեղն է բռնած։ Այս վարմունքի ապագայ վնասները ժողովուրդը, ըստ իր սովորութեան, չը տեսնելով, մի բան միայն աչքի առաջն ունի՝—այն է թէ քանդել է տաւաղների բնիրը։ Բայց այնու ամենայնիւ ժողովրդի նիւթական կեանքը ապահոված էր։

Այս բերքը, իր սկզբնաւորութենից մինչև օրս, շատ փոքր բացառութեամբ, մի նշանաւոր առևտրական տնից,—Մալիւտինից կախումն ունեցած է։ Առ հասարակ պուդը ծախվել է 4—11 րուբլ նայելով ժամանակի հանգամանքին և Մալիւտինի կամքին։ Սակայն չը մոռանանք ասել, որ 4—6 րուբլիով վաճառվելը շատ հազիւ է պատահած։ Սորա սովորական գինը եղած է 8—11 րուբլ։ Հարկ է ասել, որ սորա մշակութեան առաջին տարիներին եթէ երեք րուբլով էլ վաճառէին, դարձեալ կարելի էր ասել թէ քիչ շատ օգուտ ստացած կը լինէին, իսկ վեր-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՕՎՉԻ ԱՒՕՆ ՍԱՏԱՆԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔՈՒՄ

(Շարունակութիւն և վերջ)

—Ես էնտեղ պըտի ըլնէի, որ սատանէքի հոգին առնէի, ասեց լսողներից մէկը։

—Հա՛ Մկօի տղէն էլի իրանը գովաց. բալքի մի խօսա. գիշերը անից մէնակ դուրս չես գնում, կնոջդ էլ հետդ ես տանում։ Մէկը չկա՛յ ասող. ինչ պըտի անէիր, պատասխանեց միւսը։

—Տօ, սատանի խռկելը ինչ մէ դժվար բան է՝ Յիսուս Քրիստոս ասա՛, պրծաւ գնաց էլ. սատանէքը բոլորը կը խափանվէն, շարունակեց երկրորդը։

—Էդ էլ քո բանը չի. պատճառը որ հէնց սատանին տեսար, լեզուդ կը բռնըվի. ես քեզ լաւ գիտեմ. ինչ կասեմ էդ տիրացու Մօսէի բանն է, ոչ մէկ անգամ խաչակնքի, սատանէքը կործանվէն, ասեց առաջինը։

—Հօ, Ես... դէ բեր որ ամէն մարդ էլ ինձ նման ըլլի. ես որ էնտեղ լինէի խաչով խաչվառով կգնայի զատտանայս անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի բոլորը կը հալածեցեմ. զի նոքա ոչ կարող են ընդդիմանալ կամացն Աստըծոյ մերոյ, հպարտանալով ասեց Մօսէ։

—Տիրացու Մօսէ, էդ ինչ ասեցիր Աստուածաշունչի մէջ է գրա՛ծ, հարցրեց Խաչօն։

—Բաս էլ ո՛րտեղ. ես մեր տէրտէրների նման եմ, որ չը կարողանամ «Հայր մերն» էլ ասել, պատասխանեց Մօսէն։

—Տօ մարդ, թողէք ես իմ հէքիաթը վերջացնեմ յետոյ ուզում Ճ՛ք մինչի լոյսը բացուիլը խօսացէք, բարկանալով ասեց Գէվօն։

—Դէ ասա՛, քեռի ջան, ասեց Յարութիւնը։—Աւօն ասում էր, առաջ տարաւ իր պատմութիւնը Գէվօն, «յետոյ լուռ ու մունջ գնացի ու նստայ օջախի մօտ, ասում էր, շատ քաղցած էի, ուզում էի միքիչ փլաւ ուտեմ. Հիմիկս բանն էն տեղ է, որ պղինձի բերանը բաց եմ անում ու մօտենում եմ, տեսնում եմ ինչ՝ միջին ոչինչ չկայ. հէնց որ ձեռքս քաշում եմ, պղինձը ւէքը լցվում է, գնում եմ դէպի բողբաշի ամանը, էլի էդպէս։ Ասում էր՝ էնպէս ինձ կորցրեցի որ դատտախտնը ւէքը հաց քամակիցս կապած մոռացայ որ ուտեմ»։

Ասում էր՝ «սատանէքը շատ թռնան, ու խաղացին, վերջը պաղի միջիցը հարսին ու փեսին հանեցին որ պսակեն։ Հարսին ու փեսին կրակի բոլորովը ման տուին ու տարան մէկ կողմ։ Յետոյ սատանի տէրտէրը դուրս էկաւ որ պսակի։ Ասում է՝ սատանէքի պսակը թուրքի պսակի նման էր. տէրտէրը մէկ երկու խօսք փչփչաց ու երգում տուեց, որ, իրանց երեխէքքի հետ միշտ մութը գումերումը, ջրերի ափերումը, ջաղացներումը, ձիթահանքներումը, չոմքերի վերա նստեն ու անցկացողին, պատահողին զարկեն ու հիւանդացնեն։ Յետոյ սատանէքի մէլիքը եկաւ սովորեցրեց ինչպէս ծնդկանի լխարթը ու թոքը գողնան բերեն ուտեն ու հոգին տանեն դժոխքը։ Տանուտէրը ասեց՝ որ կը տեսնաք կինը ծնաւ, սպասէք մինչև որ նա հաց ուտի. յետոյ էլէք մաղ ու ընկէք կերակուրի մէջը ու գնացէք փորը ու շուտով լխարդը թոքը կորէք. կինը հէնց էն սհաթը ուշաթափ կըլնի։ Մարդիկը կը խառնըվին դուք շուտ էլէք փախէք, թէ չէ որ թւանք գցեցին, կամ որձ ձի բերեցին տունը սէրը կը ոչնչանայ։

Վերջը շուտով գցէք ջուրը. նրանից մարդիքը որ մեռնեն էլ բան չին կարող անել։

Աւօն ասում էր՝ «սատանէքի տէրտէրը մէկ հաստ, կարճ, մէջկը քիթը ծուռ մարդ էր. գլխին պողեր կային, աչքերը իշի աչքից մեծ էին, միրուքը մէկ խուրց խոտի չափ էր»։

—Դէ ասա՛ մեր տէր Գալուստի միրուքն էր, պրծաւ գնաց էլի. ասեց Խաչօն։

—«Հա՛ ողորմի հօրդ, հէնց էդ էր, ընկար վըրէն, ասեց Յարութիւնը։

—Տղէրք գիտէք ինչ կայ, ասեց Խաչօն, ողորմած հոգի պապըս ասում էր՝ մէկ գիշեր մեր արտը ջրում էի, տեսայ, ինչ... մէկ պառաւ կին լխարդը ու թոքը ձեռքին բերեց որ քցի ջուրը։ Ասում էր՝ շուտ վրայ հասայ բահով զարկեցի պառաւի գլխին. տեսայ չէ՛ պառաւը շշմաւ վեր ընկաւ։ Շուտով պողպատէ դանակս դրեցի ջէբը ու ասեցի՝ էդ ջիգարը տար դիր տեղը, թէ չէ ծուռ կրունկդ կանիծեմ։ Պառաւը անճարացած տարաւ դրեց տեղը ու դարձաւ մօտս. շատ աղաչեց, դանակս ջէբիցը հանեցի։ Յետոյ երդում տուեցի,

ջին տարիներին եթէ վիզով էլ ծախէին, պէտք է վնաս կրէին։ Առաջին տարիները դեռ հողի մի փոքր մաս այդ բերքով բռնած լինելով, հացը շատ էժան եղած է, համեմատութեամբ վերջին ժամանակին. ուրեմն թէ հողի գինը, թէ մշակների վարձը շատ աննշան էր։ Իսկ վերջին ժամանակները ամեն բան թանգանալով, քանի մի տորնատէրերի բացառութեամբ ամենքը պարտքերի տակ ընկան։ Գումարները փոխ են առնում իրանց պարտքը ծածկելու համար, բայց աւելի տոկոսներ վճարելով, կրկին աւելի և աւելի պարտքի մէջ են ընկնում։ Իսկ տորնի մշակութեամբ պարապող անձն, ի՞նչ տեսակ մեծ տոկոս էլ լինի, պէտք է վճարէ՝ գործը այնպիսի է, որ մեծ մեծ գումարներ պիտի կլանէ։ Ահա այսպէս ոչ միայն Ղուբայի և Դէրբէնդի, այլ և Շուշուց, Շամախուց, Բագուից և մինչև անգամ Թիֆլիսից եկած գումարները տորնի գործի պատճառով հողի տակն են մտել....

Երկու տարի սրանից առաջ տորնի պուդը Ղուբայի մէջ արժէր 9 րուբլ, իսկ տօնավաճառում 11 րուբլ գնացել է։ Այս հաշւով անցեալ տարի Ղուբայի և Դէրբէնդի մէջ 3,000,000 րուբլ պիտի մնէր։ Ո՞վ գիտէ, գուցէ այս մտքով Մալիւտինը մէկ էլ տարի տորնները առնելիս, ըստ իր սովորութեան տորն վաճառողներին ասել է „вѣдь господа это золото“ և այլն։

Սակայն անցեալ տարին ոսկին ի՞նչ դարձաւ՝ Ղուբան և Դէրբէնդը մօտ 2 միլիօն րուբլ վնաս կրեց.... ինչի՞,—որովհետև Մալիւտինը յայտնել է որ ալիզարին ասուած ներկն է հանդէս դուրս եկել.... մի՞թէ նա չէ եղել մինչև այժմ, հարցնում է ժողովուրդը։ Եղել է, պատասխանում է Մալիւտինը, բայց այժմ կատարելագործվել է և տորնի տեղը կը բռնէ։

Եպա ուրեմն ինչի՞ տորնը կատարելապէս ընկնելուց յետոյ, գործարանատէրերը կրկին առին և առնումեն.... Այս հարցին պատասխանը ոչ ոք չէ տալիս....

Այժմ հետևեալ հարցեր են զարթնում՝ արդեօ՞ք տորնը Մալիւտինի կամքով է ընկել թէ տնտեսական պատճառներով. արդեօ՞ք այդ ապրանքը միայն Ռուսաստանումը ընկաւ, թէ ամեն տեղ, արդեօ՞ք նորան միայն Նիժնի-Նովգորոդի և Մոսկվայի վաճառանոցի վրա կարելի է ծախել, թէ ձեռնտու է վաճառել և արտասահմանում։

Ուրիշ կողմից ալիզարին ասված ներկը արտասահմանում ո՞ր երկրումն է պատրաստվում, ինչպէ՞ս, ինչի՞ց։ Ռուսաստանումն էլ պատրաստվում է թէ չէ՞....

Այս հարցերին եթէ մինչև անգամ կարճ բայց հիմնական կերպով մեր լրագիրներից միՆը պատասխանէ, յիշված երկու գաւառներին մեծ ծառայութիւն արած կը լինի։ *)

Յակոբ Կարապետեան.

ՆԱՄԱԿ ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԻՑ

Վրաստանի զինուորական անուանած ճանապարհը, որ կապում է Թիֆլիսը Վլադիկովկասի հետ, Կովկասի սակաւաթիւ յարմար ճանապարհներից մէկն է։ Այս ճանապարհը բացի սորանից անցնելով այնպիսի տեղերով, ուր բնակւում է մի աշխատասէր ժողովուրդ և ուր բնութիւնը գրաւում է ճանապարհորդի համակրութիւնը, նախ բարձրանում է Արագվայի ձորով և յետոյ իջնում է Թէրէքի ժայռոտ և ապառաժային ափերով, հետևելով այսպիսով այն երկու գետերի հոսանքին, որոնք գլխաւորապէս նիւթ դարձան տեղական (վրաց) բանաստեղծների երգերի համար։ Այս գետերը և իրանց ափերը ճշմարիտ է որ վկայ եղան շատ նշանաւոր անցքերի, բնակիչների քաջագործութիւնների, նոցա ուրախութիւնների և վիշտերի...

Ինչպէս ամեն մի լեռնոտ երկիր, այնպէս էլ այս երկիրը (որ կարելի էր նախադուռ ասել) հարուստ է աւանդութիւնների կողմից։ Գրեթէ ամեն մի քայլափոխում կարելի է պատահել մի առասպելական աւանդութեան, որ կապված է անբաժան մի որոշ տեղի հետ։ Առասպելներից շատերը պատմական են և Վրաստանի փառքի—Թամար Թագուհու կառավարութեան ժամանակի (13-դ. դարու) մի նիւթ են բովանդակում և շատ անգամ վերաբերում են հզօր Թագուհու մանաւոր կեանքին։—Գուչէթ քաղաքը չը հասած ճանապարհի ձախ կողմը գտնվում է մի շատ մեծ խորութիւն ունեցող (այսպէս են ասում բնիկները) մի լիճ, Բազալէթի անունով, որի մէջ ըստ աւանդութեան ժողովրդի Թամար Թագուհին մի օր ցցել տուեց մի թանկագին, ակունքներով զարդարած ոսկեայ օրօրոց և ժողովուրդը պատմում է թէ միայն այն մարդը կարող կը լինի հանել լճից Թամար Թագուհու այս թանկագին յիշատակը, ով որ ընդունակ կը լինի տարածել իր տէրութիւնը այնպէս հեռու, ինչպէս այս Թագուհին և այնպէս հզօր լինել ինչպէս նա... բայց մինչև այժմ ոչ մի մահկանացու չը յանդգնեց այսպիսի փորձ փորձել։

Թամար Թագուհու անունը դեռ այնքան վառ է ժողովրդի յիշողութեան մէջ, որ գրեթէ բոլոր ամրոցները, որոնք կանգնած են անմատչելի ժայռերի վրա, կամ աճալի անդունդների գլխին նորանից կառուցած են ասում, այսպէս օրինակ Դարիալի ձորի այժմ աւերակ դարձած մի ամրոց կամ դարանից բարձր մի եկեղեցի որ այս Թագուհու անունն է կրում և դարձել է ուխտատեղի։

Ուրիշ շատ առասպելներ կան, որոնք վերաբերում է այս կամ այն աղնուականների ցեղին կամ նկարում է դոցա մէջ ունեցած յարաբերութիւնները։—Սոցա կարգումը ես դարսում եմ Անանուրի գիւղին վերաբերող աւանդութիւնը, ուր առաջ բնակւում էր Էրիսթաւի իշխանների մի ճիւղ Արագվայի Էրիսթաւները, և որոնցից մէկը գերի բռնելով միւս ճիւղին պատկանող մի կնոջ, նորան կողպտեց և նորա չորերը զրոշակի պէս կախարեց իր ամրոցի վրա։ Այս միւս Էրիսթաւների համար արդէն բաւական առիթ էր պատերազմելու և նոքա 10,000 մարդ հաւաքելով, յարձակվեցան Անանուրու վերա և սպանեցին ամբողջ ցեղը, որից միայն մի պատանեակ իր դայեակի շնորհով ազատվեցաւ զայրացած վրէժխնդրողներից։

Լեռնաբնակներին յատուկ է մի վառ երևակայութիւն և մի ընդունակութիւն դէպի առասպելներ կազմելը։ Նոքա այս իրանց ընդունակութիւնը շատ անգամ գործ են ածում դեռ կենդանի անձինքների վերաբերութեամբ աւանդութիւններ չարադրելով։ Ինչպէս է ծագում մի առասպել դժուար է ասել, բայց յայտնի է օրինակ որ վերջին տարիներս (ֆրանս-գերմանական պատերազմից յետոյ) Բավարիայի լեռնային բնակիչներից պատմվում է մի առասպել Բիսմարկի մասին, որ բոլորովին այնպէս է դուրս բերած, ինչպէս որ դուրս բերված կը լինէր միջնադարեան մի դիւցազն։

Սորա նման աւանդութիւններին պէտք է վերաբերել և այն որ պատմվում է Նացխորա աւերած բերդի վերաբերութեամբ։ Դորա մէջ իբր թէ նոր ժամանակներում բնակւում էր մի օրիորդ Գէգեջեոնօձէների ցեղից։ Նա միշտ առանձին ուշադրութեամբ հետևում էր անցնողներին և երբ մի միայնակ իշխան էր անցնում նա դորան հրաւիրում էր իր մօտ... բայց դա այնուհետև էլ երբէք չը պէտք է վայելէր ազատութիւն, որովհետև նա զոհ էր դառնում օրիորդի կրքերի, որ միւս օրը առաւօտ նորան ձգել էր տալիս ամրոցի ժայռից Արագվա գետի մէջ...

Ամեն բան եզրակացնել է տալիս, որ սարերի բնակիչները շատ աշխատասէր են, չը նայելով որ կլիմայի խստութիւնը (rudesse, суровость) նոցա աղքատութեան է նուիրել։ Նոցա աշխատասիրութեան ապացոյցներ կարող են լինել լեռների մշակված զառիվայրները և նոցա փոքր ի շատէ յարմարաւոր բնակարանները, որոնք շատ անգամ երկու յարկանի են։ Նոցա հողերը շատ անգամ աղքատ և անբերրի լինելով, իրանց արդիւնքով հազիւ կարող են սնուցանել բնակիչներին ամբողջ տարի։

Լեռների բնակիչները զանազան ցեղերին են պատկանում, որոնց գլխաւորներն են լեռնային վրացիներ և օսեր, որոնց մէջ տեղ տեղ ցրված են և ուրիշ փոքր ցեղեր, որոնք մասամբ դեռ շատ սակաւ են հետազօտած։

9. Յունիսի. Ա. Արծրունի

ՆԱՄԱԿ ԹԷԼԱՒԻՑ

Թէլաւի վաճառականութիւնը հայերի ձեռին է, միայն ինչպէս այլ Վրաստանի քաղաքներում նոյնպէս այստեղ վաճառականութիւնը գտնվում է հին նահապետական դրութեան մէջ։ Սոցա առուտուրը կարելի է կոչել մանրավաճառութիւն՝ առնում են ապրանք Թիֆլիսումը և ծախում են այստեղ, երբեմն նստելով ամբողջ օրը, դաղը ձեռին, միայն ճանճերին քշելով։ Ուսում ունեցող վաճառական չէ կարելի գտնել՝ սոցա ուսումն է վրացերէն անա, բանա, (ա, բ,) ուրեմն բոլոր հաշւեմատեանները գրվում է վրացերէն, չնայելով որ իրանք հայեր են։ Թէլաւեցիք դեռ ևս չգիտեն թէ բացի Թիֆլիսից կան և ուրիշ քաղաքներ, թէ Ռուսաստան և թէ Արտասահման, որտեղ կարելի է աժան գնով առնել ապրանքը, այս պատճառաւ իրանք միշտ թանգ առնելով և ոչինչ չգաղելով, այստեղ շատ են կոտրանում։

Բայց չէ կարելի չխոստովանուել, որ Թէլաւեցիներից շատերը առուտուր են անում Վլադիկավկաս, միշտ այնտեղ շարունակելով իրեանց առուտուրը, մտածելով որ իրանք էլ այնպէս կը հարստանան, ինչպէս հարստացել են մի քանիսը պատերազմների ժամանակ, միտը չբերելով այն առածը, թէ «էն վաղ էր, որ էշը կաղ էր»։ Արուեստը յետին դրութեան մէջ է, դարբիններ, կօշկակարներ և դերձակներ շատ շատ են, միայն ոչ ոքին դեռ ևս յայտնի չէ եւրօպական մեքենաներ, այլ շարունակում են իւրանց փեշակը, ինչպէս նախորդները աւանդել են։ Իսկ վրացիք պարապում են հողագործութեամբ, բայց այս ողորմելիների աշխատանքը անց է կենում հայերի ձեռքը, էսուր համար այստեղ հացը միշտ թանգ է լինում. ուրեմն այս թանգութեան պատճառն են տեղացի հայերը։ Ինչու պէտք է թանգ լինի, երբոր Թէլաւի նահանգումը այնինքն, ամբողջ Կախէթումը, տարենը այնքան հաց է գալի, որ բոլոր նահանգին բաւական է երկու երեք տարի։ Բացի հացից որ այնքան սղիտակ չէ, բայց համեղ է, արդիւնաբերվում է գարի, սիմինդը, լօբի, կարտօֆիլ և այլն։ Մրգեղէնները շատ է, բայց ուշադրութեան արժանի չէ։ Գովաւծ է այստեղի թշի պանիրը և գինին, որը յայտնի է անուամբ «Կախէթու գինի», բայց Թէլաւեցիք դեռ ևս չգիտեն այնքան օգուտ քաղել, ինչքան կարելի էր սպասել, այնու ամենայնիւ բնակիչների ագիտութեամբ Կախէթու գինին իւր արժէքը չէ կորցնում։ Նմանապէս գովաւծ է մետաքսը, բայց ուշադրութիւն չեն դարձնում, և նորանով պարապումեն շատ սակաւ։

Այժմ դառնանք առհասարակ դէպի ժողովուրդը։ Թէլաւեցիք շատ և շատ ծոյլեր են, ուսման եռանդը դեռ ևս չէ զարթել սոցա մէջ, շատ կատարելագործուած է սոցա մէջ հարբեցողութիւնը և բամբասելը։ Ամեն օր կը տեսնէք հաւաքուած զանազան տեղ խմբերը՝ մէկը բամբասում է հայերէն խօսողին, միւսը դատապարտում է խեղճ ուսումնականին, որովհետև այդ դատապարտող օրսկուբանտի խելքով չէ գնում, երրորդը խելագարվում է և կատաղում, երբ որ տեսնում է նոր սերունդին փայտով կամ ծխախոտով ման գալը, որովհետև այդ նրա կարծիքով անվայել բան է, չորրորդը մահապարտ է կացուցանում որ և իցէ երիտասարդին, իսկ հինգերորդը քարշում է դէպի կախաղան առանց պատճառի։ Հարբեցողների դասը քիչ գերազանցվում է բամբասողներից, որովհետև սոքա գոնէ չեն վնասում նոր սերունդին, այլ մեղանչում են նորանով, որ ամեն օր հարբած են և պարծենումեն միմեանց առաջ, թէ այսօր ով ինչքան թունդ կամ խելագար գինի է խմել։ Այս խակ ճարտարապետութիւնը շարունակվում է ամեն օր։

Պարէտ

ՆԱՄԱԿ ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Ագուլիսը որ մի քանի տարի սրանից առաջ իւր երկսեռ ուսումնարաններով պարծենում էր կովկասաբնակ հայերի առաջ, քանի գնում է, դէպի հնութիւնն է թեքվում։ Բաւական չէ, որ ագուլեցիք ինքեանք ագէտ են, իւրեանց որդկերանց էլ կամենում են մի և նոյն ուղիով տանել, ինչպէս իրանց հայրերն են արել։ Հասարակութեան հարուստ և միջին դասը թէև տալիս է որդուն ուսումնարան, բայց երկրորդ դասատունից դուրս է

*) «Մշակի» խմբագրութիւնը կաշխատէ, որքան հնարաւոր է, ճիշդ տեղեկութիւններ տալ այդ մասին իր ընթերցողներին: Խմբ.

որ մեր ազգին չը մօտենայ։ Աչքս թարթեցի տեսայ ինչ կործանվել է։

—Հա դառնանք դէպի մեր հէքեաթը, ասեց Գէվօն։ Յետոյ ասում էր՝ պսակից յետոյ կարգով նստան հաց ուտելու։ Ասում էր՝ հիմիկս քաղցածութիւնցը փորս վեց վեց է անում. աչքըս աղուէսի նման քցել եմ տանտիկնոջ ձեռքը, բայց ոչով մարդի տեղ չի դնում, ասում էր մեռայ աչքելով մէկ կտոր հաց էլ չը տուեցին. ուղեցի էլ չը բերեցին էդ անիծածները. անճարացած ասեցի չեմ ուզում էլ մի բերէք։

Ասում էր՝ «տեսայ որ փլաւը, հացը, պանիրը, բոզբաշը լցեցին առաջս։ Սատանէքի փլաւը, հացը շատ համով էր, պանիրը ըղորդ է դեղին էր, բայց շատ քաղցր էր։ Բոզբաշի միսը մարդի ջիգեար էր զզուացի չը կարողացայ ուտել։ Ասում էր՝ շուտով հաց կերայ, որ վերկենամ փախչիմ։ Դարդ էն դարդն էր տները չեն բացվում, մնացել եմ շուարած ու մոլորված։ Անճարացած նստայ տեղիս ու միտք էի անում։ Տօ մարդ, ասում էր, քոռի նման Յիսուս Քրիստոսն էլ միտս չէր գալում ասէի, որ էդ անիծածները խափանվէին։

—Աղբէր քեռի Գէվօն ըղորդ ասեց, ասեց Խաչօն։ Ես էլ մէկ ծիթահանքին նստած էի, տեսայ մութ քնջիցը մէկ սատանայ դուրս էկաւ, ասեցի փախչեմ, տները չը բացւան, ու Յիսուս Քրիստոսը մոռացայ։

—Լաւ ձենդ կտրիր, ասեց Մարգարէն, քեռի ջան, դու քո հէքեաթը ասա։

—Հա, Ակօն ասում էր՝ շարունակեց Գէվօն՝ հացից յետոյ էլի սկսեցին խաղալ. գեօնգը առաջովս անցնում էր, թաքուն մէկ անեղ խփեցի էն հարսի չորերը որ իմ կնոջ չորերը հաքել էր ու դէհրի փէշը մի քիչ պատռեցի, որ յետոյ իմանամ իմ կնկայ չորերն էր թէ չէ։ Ասում էր՝ յետոյ էլի տեղիս նստայ ու միտք էի անում։ Յանկարծ մեռնեմ իր սուրբ զօրութիւնին Քրիստոսի անունը միտս ընկաւ. շատ ուրախացայ ու փառք տուեցի Աստուծուն, որ իմ լոյս հոգին ազատեց։

—Ահա Աստուծու արևին ու զօրութիւնին մեռնեմ. տես է որ Ակօն համբերող է, բարի հրեշտակին ուղարկել է, որ զուրբ զանունն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի նրա միտը գցէ, ջերմեռանդ ձայնով ասեց տիրացու Մօսէն։

—Ըղորդ է Աստուած մարդու օգնում է, բայց պռնչերիցը հանում է յետոյ ասեց Խաչօն։

—Էլի անաստուածը ու անհոգին խօսաց, աւելացրեց Մարգարէն։

—Տօ անաստուած էլ, անհոգի էլ, կռապաշտ էլ, Թուրք էլ, սատանայ էլ, շուն էլ գէլ էլ. չան ձեռ ենք ընկել էլի. ասա քո հետ ո՞վ է խօսում, ո՞վ է... քեզ մարդի տեղ դնում, որ թանի ճանճի պէս խառնվում ես ամեն բանի մէջ, բարկանալով պատասխանեց առաջինը։

—Քեռի ջան դու հէքեաթ ասա. դրան ականջ մի արա, սառը կերպով շարունակեց Մարգարէն։

—Ակօն ասում էր՝ մի քիչ էլ թամաշա արեցի ու խաչ հանելով ասեցի. եա Յիսուս Քրիստոս, դու սրանցը կործանես ասում էր տեսայ՝ ինչ էլ մարդ չկայ. մէն մենակ էն հարսը մնաց, որի չորերը անեղ էի խփել։ Ասում էր՝ ուրախութիւնիցս մի քիչ թռայ դէս ու դէն ու գնացի հարսին, խտըտեցի ու պաչպաչեցի։ Հարսը մէյմունի նման ճղճղաց. մէկ էլ տեսայ, քար ու կոշտ է որ զարկում են գլխիս։

Գլուխներուդ ինչ ցաւեցնեմ ասումէր՝ էնքան զարկեցին մինչև հարսի չորիցը ասեղը քաշեցի ու հեռացայ։ Վերջը ասում էր, թվանքս առա ու ձորիցը ինչպէս կը փախչէմ։ Ետևիցս մէկ դալմաղալ ու գուգըռոց էին դրել, որ իմ միս կըտրողի ու արիւն խմողի ականջը չընկներ՝ անջախ ազատվայ ու փախայ"։

—Յետոյ, շարունակեց Գէվօն, Ակօն եկաւ տունը թվանք թաղեց, որ էլ որսորդութիւն չանի, պատճառը հազար որսը թամամ էլ էր 1)։ Խեղճ Ակօն էս բանի վերա մէկ քանի օրից յետոյ մեռաւ։

Աստուած նորա հոգին լուսաւորի...

—Ամէն. Աստուած քեզ էլ արքայութեանը արժանացնի, ասեցին բոլորը։

Աստուած ձեր ծնողաց հոգին էլ լուսաւորի, պատասխանեց Գէվօն և ասեց՝ Աստուածանից երեք խնձոր իջան, մէկն ասողին, մէկը լսողին, մէկն էլ ականջ դնողին։ 2)

Սորանով վերջացաւ հէքեաթը։

Ս. Եղիազարեանց

1) Արևելքումը, երբ ու հազար որս սպանում են հրացանը թաղում են և էլ որսորդութիւնով չեն պարապում։

2) Հայաստանումը միշտ էս վերջին խօսքերովը վերջացնում են հէքիաթը։

հանում նորան, կարծելով որ նա արդէն գիտէ միացածների կուրսն էլ։ Իսկ օրիորդաց ուսումնարանի մէջ 12 տարեկանից մեծ հասակով աղջիկ չկայ։ Ուր են մեր աղջկունքը։ 13 տարեկանից մինչև 15 տարեկան աղջկունք իւրեանց տըներում պարապ նստած, խոհանոցներում կերակուր են պատրաստում և կամ, տանիքների գըլխին կանգնած, անցկացողի վրա են նայում։

Ագուլեցիք անխիղճ և անմիտ պապական համոզմունքը չեն թողնում, ասելով՝ աղջիկս գիր գըրել և ձեռագործութիւն փոքր ի շատէ իմացաւ, բաւական է, նրան հարկաւոր չէ ուրիշ աւելի գիտութիւն, 13 տարեկան աղջկան հարկաւոր է կերակուր պատրաստել իմանալ, որովհետև կարելի է էգուց էլօր ամուսնանայ։

Ագուլեցի ծնողների բոլոր ուշադրութիւնը ուղըղած է իրանց որդիների նիւթական բախտաւորութեան վերա. նոքա մտածում են թէ մեծ գործ են կատարել, եթէ ունեն ճոխութիւնք թողնելու իրանց ժառանգներին, բայց կրթութիւնը և գիտութիւնը դեռ ևս անհասկանալի են Ագուլեցիներին։

Մեր երկսեռ ուսումնարաններում, կան վեց ուսուցիչք, մի ուսուցչուհի և մի ուսուցչուհւոյ օգնականուհի։ Դոքա թէև անսրատաբար լցուցանում են իւրեանց պաշտօնը, բայց կըտսեն բարեխիղճ ուսուցիչների գովելի անձնազոհութիւնը, երբ նոքա ոչինչ քաջալերութիւն չեն ստանում տգէտ և մեծամիտ հասարակութիւնից, այլ միայն սառնութիւն։

Մաշադի-Շաֆի

ՆԱՄԱԿ ՆՈՒԽՈՒՑ

Նուխւոյ հայ հասարակութեան տների թիւը չէ կարող հինգ հարիւրից աւելի լինել, իսկ թուրքերը վեց կամ եօթն հարիւր են և աւելի։ Հայերը չունեն այնքան դրամական հարստութիւն, որքան թուրքերը, պատճառն որ հայերի շատ մասը նոր են եկած և բնակութիւն առած մերձաւոր գիւղերից և ուրիշ տեղերից, դեռ ևս չեն շարունակել քանի մի տարիներ ապահով եղանակաւ իւրեանց աշխատութեան ընթացքը, անծանօթ գոլով վաճառականութեան և արուեստներին, իսկ թուրքերը շատ տարիներից և վեր խանութեան ժամանակներից ունեն իւրեանց բուն բնակութիւն։ Բացի դորանից Դաղստանի լեզգիների ձեռնիցն հայերը բաւականին նեղութիւններ են կրել առաջներումն. նորանց երկիւղից չարաթներով թափառականի պէս սարերումն են թափառել։ Բայց գլխաւորապէս Նուխւոյ աղքատութեան պատճառը բաղդատելով միւս քաղաքների հետ այն է, որ Նուխեցիք օտարութիւն չեն գնում աշխատելու այնքան ինչպէս Ագուլեցիք, Ղարաբաղցիք, և միւս քաղաքացիները։ Թէև բաղդատելով միւս քաղաքների հետ, Նուխին ամեն կերպ արդիւնաւոր է, բայց իւր տեղական մարդը չէ վայելում,—այլ օտարները։ Նուխւոյ հայ հասարակութեան մեծ մասը արհեստաւորներ են, բաշմաքչի, չաքմաչի, դերձիկ և այլն, փոքր մասը վաճառական, կան և պարապմունք չունեցող մարդիկ, որոնք իւրեանց բաղերի բերքովն իւրեանց տարեկան ապրուստը միայն ձեռք են բերում։ Նուխու մէջ կան Հայոց երկու եկեղեցիներ, մէկ Հայոց ուսումնարան արական սեռի մանկանց համար։ Շատ չի գտնուիլ Նուխւոյ մէջ ուսումնական մարդիկ։ Թէև Ռուսաստանի համալսարաններում ոմանք ուսում ստացած վերադարձել են տեղս քանի մի տարի սորանից առաջ, պարծանք չեն նոքա Նուխւոյ հայ հասարակութեան համար, երբ համաձայն իւրեանց ճակատագրոյն ուսումնական բառին չեն վճարում իւրեանց պարտքը իւրեանց հասարակութեան ռամիկ դասին։ Հասարակութիւնը դորանց արձակել է ամենայն հարկից և հպատակութիւններից, իւր վերա առնելով ամեն տեսակ հարկերը այն գիտաւորութիւնով, որ սորանք գնան ուսում ստանան, որ գոնէ ապագայումը պտուղ ստանայ նորանցից իւր ռամիկ դասը, բայց ի զուր եղաւ նոցա անցեալ արած երևակայութիւնները։

Գ. Մախճանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են Դարաչիչակից, որ իբր թէ տիկին Ամիրխանեանը 1039 յօդ. Улож. о наказан. հիման վրա մտադիր է դատի կանչել „Тифлисскій Вѣстникъ" լրագրի խմբագիր-հրատարակող իշ. Բէհբուտեանին հանգ. Ամիրխանեանի ինքնասպանութեան մասին անստոյգ լուրեր տպելու համար իւր լրագրի մէջ։ Այս պատճառով տիկինը նամակով խնդրել է իշ. Բեհբուտեանից յայտնել՝ ընդունում է արդեօք նա իւր վրա պատասխանատուութիւնը թէ ոչ, և այս վերջին դէպքում հաղորդել լուրի հեղինակի ազգանունը։

* *

Նոյն տեղից մեզ հաղորդում են, որ ինքնասպան Յակոբ Ամիրխանեանը բաժինքի մասին կնոջ հետ գործ չէ ունեցել։ Ամիրխանեանը Մայիսի 14 ին գործը տանել տալու միւս օրը, առաւօտը տասը ժամին ըստ սովորութեան լողացել է, յետոյ կանչել է իւր պարտատէրներից մէկին, որը խոստացել է միւս օրը, մայիսի 15-ին վերադարձնել իւր պարտքը, իսկ ժամը $3\frac{1}{2}$ կէս օրից յետոյ իրան սպանել է։

* *

Ալէքսանդրապօլից մեզ գրում են, որ այնտեղի հոգևոր ուսումնարանում արդէն վերջացել են հարցաքննութիւնները, որոնք կանոնաւոր են եղել։

* *

Այգեհատից մեզ տեղեկացնում են, որ յունիսի 16 ին այնպէս կարկտախառն հեղեղ է եկել, որ Օձուն գիւղի քուչիքում երեք երեխի խեղդել է։ Սոցանից մինը անհետացել է, իսկ երկուսի դիակները հանել են։ Նոյն օրը Լալվար լեռան վրա կայծակը ընկել է մի թուրքի վրանը, որտեղ եղել են վեց հոգի։ Սոցանից երեքը մեռել են, իսկ երեք վիրաւորված են։

* *

„Тифл. Вѣст." լրագիրը լսում է, որ շուտով վըրացերէն լեզուով կը ներկայացնեն Գ. Սունդուկեանի „Պէպօ"։

* *

Մեզ գրում են Մօզդօկից, որ այնտեղի հայերը գրեթէ բոլորովին չը գիտեն իրանց մայրենի լեզուն և չեն էլ աշխատում սովորել։ Սորա պատճառներից մէկը, նամակագրի կարծիքով, օրինաւոր հոգևորականների պակասութիւնն է։ Նամակագիրը յարձակվում է մայրենի լեզու չը գիտացող Մօզդօկեցիների վրա։

* *

Ախալքալաքից մեզ հաղորդում են հետևեալը „հակառակ այլ կողմերից ստացած տեղեկութիւնների, արտերը մեզ մօտ լաւ և անվնաս են, մայիսի վերջերից սկսած մինչև այսօր անպակաս են անձրևները, որոնց առատութիւնը զարհուրեցնում է հացավաճառ չարչիներին (ասում են, որ նրանցից մէկը մտադիր է արել անձրև չը գալու համար)։ Այժմ այստեղ հացի փութը ծախվում է 65 կոպ., իսկ գարին 48 կոպ., մօմի փութը 6 կ. արժէ։ Հացի գինը օրէց օր պակասում է։

* *

„Тифл. Вѣст." լրագիրը յայտնել էր Թիֆլիսի ուսուցչական սեմինարի թեսչութեան վարժապետ պ. Վլադիսլավլևի ինքնասպանութեան լուրը։ Այժմ նոյն լրագրի մէջ կարդում ենք հետևեալ մանրամասնութիւններ՝ Վլադիսլավլեվ հոգումէր իւր երկու եղբայրների և խեղճ ընտանիքի ապրուստը։ Նա Քութայիսից տեղափոխուեցաւ Թիֆլիս մասնաւոր դասերի յոյսով։ Քութայիսում մի քանի տարի շարունակ նա օդերևութաբանական դիտողութիւններ էր անում, և կարելի է ասել, որ հանգուցեալն էր պատճառը այնտեղի օդերևութաբանական կայարանի բացման։ Թիֆլիսում նա ճշմարիտ իւր միջոցները աւելացրեց, գտնելով մասնաւոր դասեր մի քանի օրիորդաց ուսումնարաններում, որոնք նրան չէին արգելում խղճմտաբար կատարել իւր պարտականութիւնը՝ թեսչութեան դաս տալ այստեղի ուսուցչական սեմինարում, որը անուանափոխուեց ինստիտուտ։ Վերջին ժամանակներս նա ստիպուած էր թողնել մասնաւոր դասերը և զրկել իրան միջոցներից աղքատութեան հետ պատերազմելու։ Նա մեռաւ Ներոնի ժամանակուայ փիլիսոփայի մահով՝ բաց արաւ երակը և արիւնաքամ եղաւ։

* *

Նոյն լրագիրը հաղորդում է, որ յունիսի 25-ին զինուորական նահանգական դատարանը քննեց գործը դուէլի մասին որ ունեցան Տվերսկոյ դրագունի գնդի պրապօրշչիկները՝ Մինկվից և ֆօն-Վախ և այդ դուէլի վկաների մասին օֆիցեր Բրուսիլովի և իշ. Տարխանովի։ Ֆօն-Վախը սպանուել է։ Դատաստանը վճռեց բանտարկել Մինկվիցին չորս տարով, իսկ սեկունդանտներին չորս ամսով։

* *

Շնորհակալութեամբ ստացանք երկու հայոց հրատարակութիւններ՝ „Քերականութիւն մայրենի (աշխարհաբար) լեզուի" Ս. Պալասանեանի և «Մի համառօտ հայեացք XIX դ. դարի հայ հոգևորականութեան վերա այլ և Ներսես V-ը հարևանցի համեմատութեան մէջ Մխիթար Սեբաստացու հետ» Գ. Տէր-Մելքիսեդեկեանի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Յունիսի 12-ին վախճանվեցաւ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ մի նշանաւոր անձնաւորութիւն, այն է՝ ֆինանսների և վաճառականութեան մինիստր պ. Աուգուստ ֆօն-Հայդ։ Լրագիրները նրա մահացուցակը տպելով, խոստովանում են, որ այդ նշանաւոր մարդը մեծ ծառայութիւններ է արել պետութեանը թէ փօստային վարչութեան դրութիւնը բարեկարգելով, թէ երկաթուղիների գործը Գերմանիայում առաջ մղելով։ Մի և նոյն ժամանակ լրագրութիւնը յիշում է և նրա մի քանի սխալներ, մանաւանդ նրա սխալ գաղափարը պաշտպանական մաքսի անհրաժեշտութեան վերաբերութեամբ։—Յունիսի 13-ին Բրեմէն քաղաքում բացվեցաւ միջազգային երկրագործական աշխարհահանդէսը։—Նշանաւոր է շատ թէ ինչքան աճում է Գերմանիայում թղթակցութիւնը բաց նամակներով. անցեալ տարին գերմանական փօստաներում բաց նամակների օրական թիւը 60,000 էր, իսկ այս տարի 100 հազարի է հասնում։ Այդ թղթակցութիւնից ստացվող պետական տուրքի տարեկան գումարը հասնում է 600,000 թալերի։

ՊՕՐՏՈՒԳԱԼԻԱՅԻ թագաւորը յունիսի 8-ին ստորագրեց մի հրաման որի զօրութեամբ պատգամաւորների ժողովի նոր ընտրութիւնները նշանակվում են յուլիս ամսի 12-ին։ Սպանացի Կաստէլլարը Պօրտուգալիայումն է, և յունիսի 7-ին մի ճառ է ասել Լիսաբօնում մի ճաշի ժամանակ, որ նրա համար տուած էին այդտեղի ռամկապետական կուսակցութեան ներկայացուցիչները։ Կաստէլլարը յայտնեց թէ նա միշտ կը պաշտպանէ հանրապետութեան ձևը, նրան ուրիշ ձևերից բարձր համարելով, բայց մի և նոյն ժամանակ աւելացրեց, որ ամենից բարձր է դասում սէր դէպի հայրենիքը, ուրեմն յանցանք է մի ազգի կողմից մի նոր ձևին ձգտելու համար, խախտել երկրի խաղաղութիւնը։ Նա յայտնվեցաւ ազատութեան և հանրապետութեան կողմը, բայց ոչ յեղափոխութեան կողմը։ Պօրտուգալիացիներին նա խորհուրդ տուեց խաղաղութեամբ ձգտել դէպի առաջադիմութիւնը և չը հետևել խռովութիւնների կողմից իրանց սպանիական եղբայրների օրինակին։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ սենատը առաջարկութիւն է արել գումարել մի միջազգային ժողով որ պիտի գտնի և ընտրի միջոցներ ծովագնացութիւնը որքան հնարաւոր է ապահով անելու համար։— Ներկայացուցիչների ժողովը վճռեց ընդունել մի օրէնք որի զօրութեամբ ազգերի մէջ ծագելու անբաւականութիւնները վճռվելու են ոչ թէ պատերազմի միջոցով այլ միջազգային դատաստանի օգնութեամբ։

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ Գամբետտայի օրգան „République Francaise" լրագիրը, պահանջելով, որ այժմեան մինիստրութիւնը տայ իւր հրաժարականը Ազգային Ժողովի վերջին վճռի պատճառով, ասում է՝ „մի ամիս չը կայ ինչ նոր մինիստրութիւնը սկսել է կառավարել և այդ ժամանակամիջոցում նա չորս անգամ իւր ձայնը տուել է փոքր մասի հետ։ Մայիսի 30-ի նստին յաղթուած կուսակցութեան առաջնորդները դուքս դը Բրօյլի հետ փորձեցին ոչնչացնել մայիսի 19 ի վճիռը։ Վէճը սկսուեցաւ քաղաքային և ընտրողական օրէնքներից մէկի առաջնակարգութեան հարցի առիթով։ Մինչդեռ վիճում էին, մինիստրները լուռ էին, բայց քուէարկութեան ժամանակ իւրեանց ձայները տուին յօգուտ ընտրողական օրէնքի առաջնակարգութեան, իսկ այդ մերժուեց։ Յունիսի 6-ի նստի ժամանակ քուէարկուեցաւ կիւրակի օրերը պահելու հարցը և բոլոր մինիստրները, բացի Մանից, որ արձակուրդ էր առացել, ձայն տուին յօգուտ առաջարկութեան ընդունելուն, բայց այդ ևս Ազգային Ժողովը մերժեց։ Այս երկրորդ անգամն է։ Յունիսի 10-ի նստին Լաֆայետ առաջարկեց ուղղել մասնաժողովի առաջարկութիւնը, պահանջելով 21 տարեկան հասակին ընտրողական իրաւունք ունենալու համար։ Մինիստրները ընդդէմ էին ուղղելուն, բայց նա ընդունվեցաւ բազմութեամբ 348 ձայնի ընդդէմ 337-ի։ Այս երրորդ անգամն էր։ Վերջապէս յունիսի 15-ի նստի ժամանակ Ազգային Ժողովի բազմութիւնը չորրորդ անգամ ընդդէմ կացաւ մինիստրութեանը։ Ուրեմն մի ամսից պակաս ժամանակամիջոցում մինիստրութիւնը չորս անգամ յաղթուեց՝ այսքանը բաւական է, մանաւանդ մի կաբինետի համար, որ ընտրուել է մայիսի 16-ին միայն սակաւաթիւ մասնից։

ՆԱՄԱԿ ՑԻՒՐԻԽԻՑ

1874 թուականը պէտք է ոսկի տառերով նշանակուի Զուիցերիայի պատմութեան մէջ. նորա ձայն ունեցող քաղաքացոց երկու երրորդը և կանտոնների մեծագոյն մասը, հասկանալով որ 1848 թ. հաստատուած կանոնադրութիւնը բաւական չէ իրենց հայրենիքի բոլոր ներկայ պահանջներին բաւականութիւն տալու, հաւանեցան ընդունել վերաքննուած նոր կանոնադրութիւնը, որի նպատակն է Զուիցերիան արտաքուստ զօրացնել, նորա ներքին գործերի մէջ աւելի միութիւն մտցնել և մի քանի կանտոնների մէջ տիրապետած մտաւոր խաւարը փարատել։

Դեռ հին ժամանակներից ի վեր Զուիցերիայի իւրաքանչիւր կանտոնը առանձին հասարակապետութիւն է կազմում և բացի մի քանի ընդհանուր պարտաւորութիւններից, որոնցմով նա կապուած է դաշնակցութեան հետ, բոլորովին անկախ է իւր ներքին գործերի մէջ և կառավարվում է իրեն համար առանձին հաստատած օրէնքներով, բաւական է միայն եթէ այդ օրէնքները չմեղանչեն երկրին հասարակապետական սկզբանցը և չվնասեն միւս կանտոնների օգտին։ Կանտոնների այս անկախութիւնը ունի, ի հարկէ, իւրեան շատ լաւ կողմերը, և սորանով է գլխաւորապէս որ Զուիցերիան զանազանվում է այժմեան հասարակապետութիւններից. բայց եթէ, օրինակի համար, Ցիւրիխի պէս մի կանտոն, հասկանալով այդ ազատութեան յարգը, աշխատում է նորանից օգուտ քաղել, գտանվում են նաև այնպիսի կանտոններ, որք ոչ միայն անփոյթ են իրենց հասարակական գործերի մէջ, այլ շատ անգամ դէպի չարը գործածում են այդ ազատութիւնը։ Այս վերջին հանգամանքը երկար տարիներ զբաղեցնում էր Զուիցերիայի բանիմաց գլուխները։ Սոքա 1848 թ. հաստատուած կանոնադրութիւնը վերաքննելով, ուզում էին դաշնակցական կառավարութեան ձեռքը աւելի մեծ իշխանութիւն տալ։ Ընդհակառակն, պապական հոգևորականները, որոց ի վնաս եղած էին փոփոխութիւնքը, ճգնում էին ամենայն կերպիւ արգելել այդ վերանորոգութեան։ 1872 թ. ազատամիտների արած փորձը չյաջողեցաւ, ըստ որում երբ նոր կանոնադրութիւնը ընդհանուր քուէարկութեան ենթարկուեցաւ, մերժողների թիւը վեց հազարից աւելի էր, քան թէ ընդունողներինը։ Ուլտրամոնտանները յաղթեցին այն ժամանակ. այդ օրը յաղթութիւնը խաւարինն էր... Բայց ազգի ճշմարիտ բարեկամները դորանով չը վհատեցան, այլ ընդհակառակն, ամենայն կերպիւ աշխատելով իրանց նպատակին հասնելու, այս տարի դարձեալ քուէարկութեան առաջարկեցին վերաքննուած կանոնադրութիւնը, որի մէջ եղած գլխաւոր փոփոխութիւնները սոքա են՝ ա. Ամեն Զուիցերացի, ինչպէս յառաջ նոյնպէս և այժմ պարտաւոր է զինուորական ծառայութեան, միայն զօրքի կրթութեան, հագուստի, զէնքի և այլն հոգը կանտոնների վրա չէ, այլ դաշնակցական կառավարութեան։ բ. Իւրաքանչիւր Զուիցերացի, որ պատերազմի ժամանակ մեռնում է, կամ որի առողջութեանը մի տևողական վնաս է հասնում, իրաւունք ունի, եթէ չքաւոր է, ինքը կամ իւր ընտանիքը տէրութենից օժանդակութիւն ստանալու։ գ. Լեռնային ջրերի, ողողմունքների ճանապարհների և այլն հոգը նոյնպէս նաև անտառների պահպանութեան վերահայեցողութիւնը տէրութեան կպատկանի։ դ. Բացի բազմարուեստեան դպրոցից (политехническая школа) տէրութիւնը կարող է բանալ մի ընդհանուր Զուիցերական համալսարան 1) և ուրիշ բարձրագոյն դըպրոցներ և եղածներին օժանդակութիւն տալ։ Իւրաքանչիւր կանտոն պարտական է հոգ տանել տարրական ուսման, որի վրա, կառավարութիւնը մեծ վերահայեցողութիւն պէտք է ունենայ։ Այդ ուսումը ամեն տեղ պարտադիր է և ձրի պիտի տրուի առանց որ և իցէ կրօնքի կամ դաւանանքի խտրութեան։ Այն կանտոնները, որոնք անփոյթ կլինեն վերոյիշեալ պարտականութիւնքը կատարելու, պատասխանատու են դաշնակցական կառավարութեան առաջ։ ե. Մաքսից ստացուած եկամուտը չէ բաժնվում, ինչպէս յառաջ, կանտոնների մէջ նոցա բնակիչների թւին համեմատ, այլ մտնում է կառավարութեան գանձարանը, ու-

---

1) Զուիցերիայում միայն բազմարուեստեան դպրոցը դաշն. կառավարութեան հաշուով է, իսկ համալսարանները առանձին կանտոնների միջոցներով կառավարվում են։ Ծ. Հ.

կից ամեն տարի միջազգային լեռնային ճանապարհներ ունեցող կանտոններին օգնութիւն պէտք է գրուի. գ. Դաշն. կառավարութիւնը իրաւունք ունի գործարանների մշակաց աշխատութեան ժամանակը սահմանել և առհասարակ սոցա առողջութեան վնասող հանգամանքների մասին կարգադրութիւններ անել. է. Ամենայն ուրեք դաւանանքի և խղճի ազատութիւն. Եկեղեցին իրաւունք չունի կառավարութեան գործերին խառնուել, բայց տէրութիւնը կարող է միջամուխ լինել եկեղեցւոյ վերաբերեալ խնդիրներին մէջ. ը. Ճիզուիտների և առհասարակ նոցա հետ հաղորդակցութիւն ունեցող ընկերութիւնք ոչ մի տեղ Զուիցերիայում պէտք չէ ընդունելութիւն գտնեն. Նոցա անդամներին արգելվում է որ և իցէ գործունէութիւն եկեղեցւոյ և դպրոցի մէջ. թ. Հրաման չկայ ոչ նոր վանքեր շինելու և ոչ էլ փակուածները վերականգնելու։

«Մշակի» էջերի նեղ սահմանը մեզ չէ ներում կանոնադրութեան այլ փոփոխութիւնները մէջ բերել. սոքա բոլորն էլ, ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, ուրիշ նպատակ չունին, բայց եթէ երկրին մտաւոր և նիւթական բարօրութիւնը. Հասկանալի է որ կանոնադրութեան մի քանի կէտերը ուլտրամոնտանների համար մահացու հարուածներ էին, որոնցից ազատելու համար նոքա չարհամարհեցին ոչ մի միջոց, որ միայն կարող էր արգելք լինել այդ կանոնադրութեան ընդունվելուն. Այո, պապական հոգևորականները չամաչեցին նաև հայրենիքը մատնելու փորձեր անել. Նոքա մտն էին ածում ստորագրութեան համար մի թուղթ, որի մէջ պաղատում էին օտարազգի հզօր տէրութիւններից օգնութիւն. „Köln. Zeitung" հաղորդեց մի լուր, թէ Միրմիլիօն Փարիզի մէջ աշխատում է գրգռել Ֆրանսիայի տէրութիւնը Զուիցերիայի և Գերմանիայի դէմ. Ժընէվի մէջ պոլիցիան աբբայ Գոլլէի, նորա առնեադպրի մօտ գտաւ շատ թուղթեր, որոնց պարունակութիւնն էր նոյնպէս աղերս առ օտարազգի տէրութիւնքը. Կաթոլիկ քահանաները տպեցին նաև մի վարդապետարան, որի մէջ չափազանց մեծացուցանելով ազատամիտների կաթոլիկ եկեղեցւոյ դէմ յարուցած հալածանքը, աշխատում էին ցոյց տալ, թէ քրիստոնէութեան վերջը հասած է և թէ պապականներին աշխատում են հեթանոս դարձնել. Կաթոլիկ համայնքների մէջ քահանայքը խընդրում էին կապուցին կոչուած կրօնաւորներին քարոզ տալ, որոնք շատ վարժ են հայհոյելու և անէծքներ կարդալու. Իւրայի ուլտրամոնտանները հաւատացնում էին ժողովրդին, թէ տէրութեան համակրող քահանաներից մկրտուած երեխայքը մեռնում են և նոցանից օրհնուած տուները քանդվում. Զմոռացան նաև իրենց քարոզներում մեռելները այրելու ընկերութիւնը օրինակ բերել, իբրև ապացոյց վերին աստիճանի հերետիկոսութեան. իսկ պապը իւր Զուիցերական հօտը մխիթարելու համար՝ խորհուրդ տուաւ աղօթել Վարդարանին, որ Աստուածամայրը իբրև թէ ինքը իւր ձեռամբ տուել է ս. Դոմինիկոսին, իբրև ամենաազդու հնարք հերետիկոսութեան դէմ։

Ազգասէրներն էլ արին իրենց կողմանէ, ինչ որ միայն կարելի էր անել ազնիւ միջոցներով նոր կանոնադրութեան ընդունելուն համար. Ազատամիտ լրագիրները (որոնց թիւը այստեղ խիստ շատ է) ամիսներով շարունակ լցուցանում էին իրենց էջերը խաւարասէրների դէմ ուղղուած յօդուածներով, ուր մեկնելով հասարակութեան վերաքննուած կանոնադրութենից ծագելիք մեծամեծ օգուտները, ի լոյս էին հանում և մի և նոյն ժամանակ ուլտրամոնտանների դժոխային հնարքները. Քահանայքը (բողոքականներն ու հին կաթոլիկները) եկեղեցւոյ ամբիոնից մի և նոյն էին անում. Շատ տեղեր հիմնվում էին ընկերութիւններ այն մշակներին օգնելու նպատակաւ, որոնք ուլտրամոնտանների շնորհիւ զրկվում էին աշխատութենից. Երկրին գրեթէ իւրաքանչիւր մասին մէջ ազատամիտ կուսակցութեան պատկանող անձինքը հրապարակական ճառեր էին կարդում, յորդորելով ժողովրդին ընդունել վերաքննուած օրէնքները. Մենք առիթ ունեցանք ներկայ գտնուելու այդ ժողովներից մինին, ուր ճարտասանին հետևեալ խօսքերը—ինչպէս երևում էր—լաւ տպաւորութիւն գործեցին ունկնդիրների վրա. «Պարզ է, որ Հռոմը և ճիզուիտները Զուիցերիան պատերազմի դաշտ ընտրած են իրենց համար, ուսկից նոքա միտք ունեն արդի քաղաքակրթութեան դէմ մարտնչելու. Եթէ մենք թոյլ տանք նոցա այդ պատերազմը վարելու, հաւատացէք որ յառաջադիմութեան գործը կխափանուի ոչ միայն Զուիցերիայում, այլ և բոլոր Եւրոպայի մէջ մեծ վնաս կկրէ. Մեր քաջ նախնիքը իւրեանց Բիւտլիի ուխտագործութեամբը ազատեցին մեր սիրելի հայրենիքը աւստրիացի բռնաւորներից. Կատարենք ուրեմն մենք էլ մեր առ հայրենիս ունեցած պարտքը և լինենք արժանի թոռներ մեր քաջ նախահարց, վանելով մեր միջից հռովմէական բռնակալներին, որոնց լուծը, եթէ այսուհետև էլ համբերենք, շատ աւելի ծանր և որոնց շղթաները հազար անգամ աւելի դժուար պիտի լինի թօթափել, քան աշխարհական բռնաւորներինը»։

Այսպէս էր առհա երկու կուսակցութեանց, այո, կարելի է ասել՝—լուսոյ և խաւարի մէկ մէկի հետ ունեցած կռիւը. Բոլոր Եւրոպա անհամբերութեամբ սպասում էր այս տարւոյ ապրիլի 19-ին, այդ օրը զուիցերական ազգը ընդհանուր քուէարկութեամբ պէտք է վճռէր այդ պատերազմը. Յ ա ղ թ ե ց ա զ ա տ ա մ ի տ կ ո ւ ս ա կ ց ո ւ թ ի ւ ն ը. այդ լուսոյ յաղթութիւնն էր... 530920 ձայն ունեցող քաղաքացիներից ընդրնողների թիւը երկու անգամ աւելի էր, քան թէ մերժողներինը, որ (ի նըկատի ունենալով 72 թ. քուէարկութեան հետևանքը) երբէք կարելի չէր սպասել.

Ազատամիտների ուրախութեանը չափ չկար... Եւ ինչպէս կարելի էր չուրախանալ, երբ մի այդպիսի յաղթութիւն ստացուած է երկար տարիների անխոնջ աշխատութեան գնովը և որ մեծն է առանց արեան կաթիլ մի թափելու.

23 Յունիսի Մ. Պապ.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մասիսում» կարդում ենք՝ «Մանզումէի» խմբագիր մեծ. փանոսեան էֆէնտին չարաթ օրէն սկսեալ առաւօտեան թերթ մալ հրատարակել սկըսաւ «Մանզումէի» կէս մեծութեամբ, մայրաքաղաքիս մէջ հատը 20 փարայի վաճառուելու համար.

***

Մեզ յայտնում են Մ...ից, որ այնտեղի երկու նորընծայ քահանաների պատճառաւ չփոթը ժողովրդի մէջ հետզհետէ սաստկանում է. Պատմում են որ այդ քահանաներից մինը կամեցել է խլել միւսից մի երեխայ կնքելու ժամանակ, որովհետև երեխան քահանայի կարծիքով իւր հօտին է պատկանել. Երեխան քաշքշելուց վնասուել է.

***

Աշխարհիս ամենահարուստ մարդ համարում են Միացեալ Նահանգների քաղաքացի, սենատոր Իօնասին, որ ունի տարեկան եկամուտ քսան և հինգ միլիոն դոլարից աւելի. Նրան պատկանում են ամենահարուստ արծաթեայ հանքերը որոնցից ստանում է 800000 դոլար ամեն ամիս.

***

Փարիզում օրերումս փորձվել է մի ֆրանսիացու հնարած մեքենայ, որի օգնութեամբ կարելի է մի վարկեանում կանգնացնել գժուած ձիուն. Այդ մեքենան ներգործում է ձիու շնչառութեան վրա, դադարեցնում է նրան և ձին իսկոյն կանգնում է.

***

Ներկայ թուի յուլիսի 1-ից վարձը հեռագրաների համար պակասեցրած է Ռուսաստանում. Մենք կարողացանք իմանալ հետևեալ փոփոխութիւնները. Ա ս տ ր ա խ ա ն որտեղ քսան բառից բաղկացած հեռագիրը աժէր Թիֆլիսից 2 րուբլ, այժմ աժէ 1 րուբլ. Ս. Պ ե տ ե ր բ ո ւ ր գ՝ փոխանակ 3 րուբլ, այժմ աժէ 2 րուբլ, Ն ո ր-Ն ա խ ի ջ և ա ն 2 րուբլի տեղը միայն 1 րուբլ.

***

Ց ի ն վ ա լ ի ց գրում են «Դրօշակ» լրագրին, որ մի ամիս սրանից առաջ մի գիւղացի կին ծընել է կապիկի նման մի երեխայ, որի մարմինը մազով ծածկած է, ականջները շան նման ցից արած. Մարմնի վրա մի քանի տեղերը աւելորդ միս ունէին, բացի ոտներից և ձեռքերից.

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

«КВАРЕЛЬ»

Գինիների մագազին «ԿՎԱՐԷԼ» գտնվում է Թիֆլիսում Դվորցովի հրապարակի վրա, պ. Շաբուրովի տնեւում։

Գինիների զանազան տեսակները Չավչավաձէ իշխանների Կվարէլ գիւղից, 25 կոպէկից մինչև 70 կոպէկ շիշը (բուտիլկան)։ Հարիւր րուբլի վրա առնողին զեղչումն է լինում 10%, յիսուն րուբլի վրա՝ 5%, քսան ու հինգ րուբլի վրա՝ 2%։ Ցանկացողները կարող են թողնել մագազինում առած գինու մասը և տանել փոքր առ փոքր։ Կարելի է առնել և կէս շիշերով։ Խանութը յանձն է առնում ուղարկել Կվարէլի գիւղից արդիւնաբերած գինիների զանազան տեսակները և օտարաքաղաքացիներից, միայն այն քաղաքների մէջ, որք երկաթուղու գծի վրա են գտնվում։ Խանութը խնդրում է պ. պ. առնողներից յանել իրանց նկատողութիւնները գինու յատկութեան մասին։

Իշխան Զաալ ՃԱՎՃԱՎԱՁԷ.

Հասցէն օտարաքաղաքացիների համար՝ Тифлисъ. Магазинъ „Кварель" на дворцовой площади д. Шабурова.

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱՅԻՆ-ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ նշանակում է աճրդախօսութիւն (տօրգ) և երեք օրից յետոյ կրկնաճրդախօսութիւն (պերետօրժկայ) կապալաւ (իջարայով) տալու մոմավաճառութիւնը Հայոց եկեղեցեաց և ժողովրդականաց համար։ Պայմանաթուղթը (կանդիցիան) ցանկացողքը կարող են կարդալ Հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիւրակէից և տօներից, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 12 ժամն կէսօրի, և աճրդախօսութեան և կրկնաճրդախօսութեան օրը ներկայանալ նոյն Դպրոցումը Հոգաբարձութեան խորհրդարանի մէջ օրինաւոր գրաւականաւ, որ պիտի լինի կամ բանկի բիլէթ անանուն և կամ առ ձեռն դրամ (նաղդ փող) համաձայն պայմանաթղթին։ Աճրդախօսութիւնը լինելու է 1874 թուականի յուլիս ամսոյ 18-ին և կրկնաճրդախօսութիւնը նոյն ամսոյ 22-ին, երեկոյեան 7 ժամից ց'10 ժամն։

Ռուսաց, Հայոց, Պարսից և Թուրքաց լեզուներին տեղեակ մի անձն պտռում է ուր և իցէ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ. Ցանկացողքը կարող են յայտնել իրանց կամքը «Մշակի» խմբագրութեան մէջ և Օկրուժնոյ Սուդում, պ. Ն. Փիրումովին.

ՅՈՒԼԻՍԻ 4. Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Ց Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Յուլիսի 3-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ).	5	94
Բամբակ Երևանու (հին սերմից.	5	40
„ Ամերիկայի սերմից	6	30
Բուրդը Թուշի	7	
Թարաքամի	4	50
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	65
„ միւս տեսակը	8	50
„ զագրան, տրանզիտ	5	10
„ մաքուր վճարած	8	20
Շաքարաւազը Ռսի	7	50
Ղանվա Լիվանի լաւը	17	
„ Մոկօ շատ լաւը	18	50
„ Մարտինկօի ցածր	15	
Ալիւրը Երևանի	1	30
Ալիւրը Գեանջու հասարակ	1	45
„ Շորագեալու	1	40
Գարին	„	70
Մոմ	10	50
Փոխանակագիր Պօլսի	6	65
„ Գավրէժի	4	56
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ	7	23
Մարսէլ և Փարիզ 349 ֆր. արժէ	100	

ՓՈՍՏ

Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր.

Երկուշաբթի: Երևանի գաւառ, Քութայիս, Չերնամօրի վիճակ, Սուխում.

Երեքշաբթի: Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փոստը).

Չորեքշաբթի: Քութաիս, Ալէքսանդրապօլ, Ախալցխա.

Ուրբաթ: Երևան, Քութաիս, Նուխի Զաքաթալ, Ախալցխա.

Շաբաթ: Բագու, Գանձակ (ծանր փոստը).

	կօպ.
Բաց նամակը աժէ	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս	20
Թիւրքիա (ցամաք)	20
Իտալիա	16
Ամերիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց մինչև Փ օ թ ի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րոպէ առաւօտեան. Մինչև Ս ո ւ ր ա մ (խառն գընացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րոպէ.

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	8. 18	8. 17
Մցխէթ	9. 18	10.
Գորի	11. 39	1. 43
Սուրամ	1. 52	4. 30
Քութայիս	7. 55	
Փօթի	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից	7. 38
Քութայիս	10. 12
Սուրամ	4. 57
Գորի	7. 23
Մցխէթ	9. 52
Թիֆլիս	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գորի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը աժէ՝

	Ր.	Կ.
Ալէքսանդրապօլ	1	
Ախալցխա	1	
Աստրախան	1	
Բագու	1	
Գանձակ	1	
Գօրի		50
Երևան	1	
Շամախի	1	
Կօդժօր		50
Քութայիս	1	
Մօզդօկ	1	
Մօսկվա	2	
Ս. Պետերբուրգ	2	
Հին Նախիջևան	1	
Նոր-Նախիջևան	1	
Նիժնի-Նօվգորոդ	2	
Փօթի	1	
Աւստրիա	2	75
Անգլիա	3	75
Գերմանիա	2	63
Թիւրքիա (Եւրոպ)	3	
„ (Փօթիով)	3	75
Ֆրանսիա	3	50

ՓՈՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց Վլադիկավկաս ամեն օր՝ ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց Պիատիգորսկ, Ստավրապօլ և Ռօստով՝ հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

ՆԱՒԵՐ

Օ դ է ս ա յ ի ց Փ օ թ ի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ.

Փ օ թ ի ի ց Օդէսայ՝ կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ.

Օ դ է ս ա յ ի ց Փ օ թ ի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին.

Փ օ թ ի ի ց չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան.

Փ օ թ ի ի ց Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս կիրակի առաւօտները.

Կ. Պ օ լ ս ի ց Փօթի կիրակի առաւօտները.

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Երթեեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եգոր Ղարաչևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտը 9 ժամից մինչև 1 ժամը.

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄՈՒԶԷՈՒՄ

Բաց է Ե ր ե ք շ ա բ թ ի. Ո ւ ր բ ա թ և Կ ի ր ա կ ի օրերը, առաւօտը 10 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բաց է ամէն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից 12 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

(Յունիսի 21-ին)

Լ օ ն դ օ ն մի րուբլ աժէ $34^{1}/_{4}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս).

Փ ա ր ի զ մի րուբլ աժէ 351 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ).

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ	$173^{1}/_{2}$
Երկրորդ	170
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	$97^{5}/_{8}$
„ „ „ 2 „	$97^{3}/_{8}$
„ „ „ 3 „	—

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Գ ա ն ձ ա կ. Մ. Գանձակեցի ոմն. Շնորհակալ ենք ձեր համակրութեան համար, բայց նամակը չենք կարող տպել, որովհետև նրա նիւթը բաւական հին է.

—Շ ո ւ շ ի. Կ. Ն. Տ—Ս. Շատ ցաւում ենք, որ ձեր գրչի առաջին աշխատութիւնը չենք կարող հրատարակել. Փորձեցէք, գուցէ երկրորդ գրվածքը աւելի աջողակ կը լինի.

—Ղ զ լ ա ր. Պ. Մ. Հինգ րուբլ պ. Ի...եանցից ստացած չենք. Մեր մատեանում նրա անունն էլ գրած չէ.

—Ե ր և ա ն. Մ. Աթ. Ձեր ուղարկած «Փունջի» երկու հատորների փողերը յանձնեցինք հեղինակին.

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 26 Іюня 1874 г.

Типографія Меликова и К-°

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ